

spet razočaral, ko je zadel ob meje človeških sposobnosti ter — nezlomljen — poskušal znova. Preveč govorjenja o njegovem »Sistemu« je zanesljivo znamenje nerazumevanja. Beseda sistem se je Stanislavskemu sploh rodila v nesrečni uri. Nikoli ni živel velik umetnik, ki bi bil manj »sistematičen«. Vse prednosti njegovega »nesistematičnega sistema« se odkrivajo predvsem v popolni iskrenosti iskanja tega velikega ustvarjalca in v njegovi energiji. Z velikansko nadarjenostjo in nič manjšo energijo se je lahko lotil znanstvenega proučevanja vsega, kar pogloblja znanje o človeku, študija okolja, kostumov, gledališkega prostora, ki diha čisto svojevrstno ozračje.

Živa, razgibana, barvita, poštena, globoka knjiga o njegovem življenju v umetnosti je dokaz za to. Stanislavski je zastarel samo v nekaterih posebnostih, ki so umrle z meščanstvom devetnajstega stoletja, in z nekaterimi obupnimi zlorabami njegovih epigonov, ki jih on ni zakrivil. Za svetovno gledališče je storil neizmerno mnogo. Ni ga gledališkega človeka, ki ga ne bi bogatila njegova psihološka poglobljenost v reševanju gledaliških nalog in tudi — globina njegovega temperamenta.

Branko Rudolf

DŽAVAHARLAL NEHRU, ODKRITJE INDIJE

Marsikateri Slovenec je rekel, da je Nehrujeva knjiga »Odkritje Indije«* težko branje. V tem je žal zrnce resnice, toda le zrnce — ne več. Kajti čeprav pripoveduje Nehru mirno, neposredno in lahko razumljivo, je le res, da je v tej bogati, delno s snovjo kar prebogati knjigi na skoraj sedem sto straneh nakopičil silno mnogo materiala, o katerem povprečen Evropejec nima pojma in je tudi veliki večini razgledanih inteligentov »španska vas«. Vendar bi moral knjigo prebrati vsakdo, ki se je kdaj koli zanimal ali bi se moral zanimati bodisi za zgodovino ali za politiko, to se pravi, pri nas vsak državljan brez izjeme. Kajti kljub vsem formalnim neuglajenostim je to knjiga »velikega formata« v neposrednosti svoje izpovedi in v svoji zasnovi. nenavadno tehtna, kar zadeva svetovna vprašanja, ki jih načenja in se nas krvavo tičejo, v nekaterih pogledih in informacijah pa ena najtehtnejših in najzanimivejših političnih knjig, ki so pri nas dosegljive.

Prav gotovo je knjiga bolj tehtna kakor »dobro napisana«, njene sestavine so preveč različne, da bi mogla biti docela »zlit« v »knjižnem« pomenu. Razen tega je bil original, »The Discovery of India«, izdan že leta 1946 in je bil vsaj deloma očitno namenjen angleškemu občinstvu, ki na marsikatera vprašanja gleda docela drugače kakor naše. Nekatere sodbe so izrazito subjektivne ali za nas »preveč indijske«. S tem pa smo očitno našteli vse negativne lastnosti knjige, ki jo je napisal veliki človek Nehru o Indiji kot eni izmed najpomembnejših dežel današnjega sveta.

»Odkritje Indije« je brez dvoma politična knjiga, je pa v tej obliki nenavadna. Mestoma gre za preprosto, zelo iskreno osebno izpoved, ki je nenavadno simpatična, saj kaže, kako zelo je Nehru živel za svoje politične ideale in kako je tudi kot privatnik docela isti človek kakor kot politik in »ljudski

* Džavaharlal Nehru, Odkritje Indije. Prevedel Boris Verbič. Zgodovina in kultura. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1956.

tribun«. V knjigi je opisan »izlet« v zgodovino in — v najširšem pomenu — kulturno zgodovino Indije od najstarejših časov do današnjih dni. Naslov »Odkritje Indije« nikakor ne pomeni, da hoče Nehru v knjigi odkrivati posebnosti Indije zahodnemu bralcu, temveč je Nehru v teh poglavjih poskušal prav iskreno opisati svoje lastno poglobljanje v zgodovino in kulturno zgodovino Indije, te velikanske dežele s čudovito staro zgodovino, prav tako velikanske po obsegu kakor po številu nerešenih, pa grozljivo perečih vprašanj. Stara indijska filozofija je tudi danes nenavadno privlačna, že zato, ker se nam v nekaterih lastnostih lahko zdi čudno moderna in razgibana v vseh smereh snovno-objektivne ali tudi miselne dialektike. Nasproti temu je indijska zgodovina žal tudi danes še polna skrivnosti, ki čakajo marljivega dela generacij raziskovalcev. Ves zgodovinski del knjige osvetljuje neke posebnosti indijske zgodovine, ki so same po sebi izredno mikavne. Dokončnih zgodovinskih vrednotenj pa ne da in seveda ne more dati.

Seveda je tudi poglavja o indijski zgodovini napisal politik, ki se stalno vprašuje, ali se je mogoče iz zgodovine kaj naučiti za sedanost. Zanimiv pa je razpon te knjige in duševna širina pisca, ki hkrati, ko govori o kulturnih vprašanjih, popisuje lastno jetništvo v trdnjavi Ahmadnagar in sploh ves dolgotrajni boj Indije z angleškim imperializmom, ki v Indiji še malo ni mislil na lepe izjave o demokraciji, temveč je ravnal odločno, jasno, brutalno in docela nazadnjaško. Ni človeka, ki prebere to knjigo in ki se ob njej ne bi na primer naučil tudi nečesa več o Angliji in Winstonu Churchill, ki je vendar po svoje tudi velik mož.

V vsej knjigi je Nehrujevo razpravljanje nenavadno zadržano, vljudno, spravljivo, uravnovešeno. Ponekod pa govori o nepojmljivih strahotah, ki ne zaostajajo za tem, kar je v letih zadnje vojne najhujšega doživela Evropa. Marsikdo med nami je ob koncu vojne iz nemških ali italijanskih virov kaj izvedel o veliki lakoti v Indiji, pa je taka in podobna poročila »izrinil« iz zavesti kot neosnovano sovražno propagando. Na strani 581 naše knjige pa izvemo, da se podatki o številu smrtnih žrtev lakote med seboj »zelo razločujejo«. Oddelek univerze v Kalkuti je za leta 1943-44 ugotovil za Bengalijo približno 3.400.000 smrtnih žrtev in tudi to, da je v istih letih 46 odstotkov vsega prebivalstva trpelo od hujših bolezní. Uradne statistike navajajo »mnogo nižje« številk, za samo Bengalijo približno število mrtvih 1.500.000. Samo toliko! Bengalija je — kakor znano — pokrajina, v kateri je zrasel Rabindranath Tagore... Nehru ob vsem tem mirno pove nekaj pripomb, ki so porazne za dvoličnost imperializma in krvavi nesmisel kolonializma. Popolnoma jasno pa je, da korenine nazadnjaštva niso poganjale bujno samo v Italiji in Nemčiji. Če se v določenem času ne bi bile indijske množice (ne glede na pokrajino in vero) tako složno upirale, je popolnoma jasno, da bi bil Nehru s tovariši vred doživel — usodo Gramscija. Shiral bi bil v ječi, v kateri je tudi tako prebil več let, in knjiga »Odkritje« ne bi bila zagledala luči sveta. Hitlerjevci in posebej še sam Mussolini so Nehruja vabili na razgovore; odbijal je vljudno, pa odločno...

Nehru ni historični materialist. Ponekod govori o »človeški naravi« ali sploh uporablja izraze, ki niso marksistični. Zato pa obravnava na primer verstva in metafizične filozofije s čudovitim čutom za zgodovinsko in dialektično vlogo te vrste uresničenih oblik človeškega duha. Nehru je gotovo globok mislec, saj je študiral staro indijsko filozofijo, v kateri so razni ame-

riški in ruski učenjaki v najlepši slogi odkrili vrsto podobnosti s Heglovo dialektično metodo. Končno je tudi materializem v Indiji star že dva tisoč let. Filozofsko izobražen bralec Nehrujeve knjige se mora nasmehnuti ob navedbi na str. 195, v kateri je rečeno, da so Sovjeti v Burijatski republiki začeli protiversko propagando z ugotovitvijo, da gleda sodobna znanost na svet materialistično, pa so jim budistični menihi v tej republiki odgovorili z brošuro, »v kateri so opozorili, da jim materializem ni neznan in da je ena izmed njihovih lastnih filozofskih šol razvila materialistično teorijo«.

Tu vidimo Azijo z najlepše, najbolj človeške strani. Seveda ima tudi druge. O tej drugi podobi Azije je v knjigi precej govora, mimogrede recimo o velikanskih zgodovinsko ugotovljenih piramidah, sestavljenih iz človeških glav, ki so jih tudi v Indiji puščali mongolski zavojevalci. Za vsakega Evropejca mora biti porazna ugotovitev, da evropska civilizacija z vsem svojim racionalizmom starim grozotam ni ničesar odvzela, temveč jim je dodajala svoje, medtem ko duševnih bogastev Azije še od daleč ni sprejemala tako, kakor bi mogla in morala.

Resda, tu pa tam se zdi Nehrujevo polemiziranje odveč, predvsem tam, ko proti angleškemu publicistu Osbertu Sitwellu zagovarja staro indijsko likovno umetnost. Velik del kulturne Evrope je danes že prepričan, da so staro indijsko slikarstvo, kiparstvo in arhitektura človečanske vrednote in sodijo med najlepše in najveličastnejše, kar je ustvarila človeška roka.

Drugje pa so Nehrujeva razmišljanja čudno aktualna, tam ko govori o atomski nevarnosti, geopolitiki, Angliji, ZDA in SZ. Takih mest pa je mnogo in sodijo med najbolj dragocena v tej knjigi.

Ni mogoče prezreti, da je vse to napisal velik človek. Veličina se pogostokrat kaže v malenkostih, v Nehrujevi knjigi na primer tudi tam, kjer pisec govori o svoji ženi in njeni smrtni bolezni. Tako toplo, preprosto, mirno in odkrito lahko o osebnih stvareh govori samo notranje bogat, močan in zelo kultiviran človek. Tudi v tej »povesti o ženi« so stavki, ki pri vsej svoji mirnosti pretresejo.

S posameznosti v knjigi je lahko človek do kraja sporazumen ali pa ne. Gotovo je, da je veličina duha in značaja tu neverjetno različne sestavine končno le povezala v celoto, ki je bogata in čudovito humanistična v najlepšem pomenu besede. Skozi vse slutimo tisočletja, bujno naravo in neverjetno različne ljudi, mislece vdane luči duha, orače z rali, silno spretni delavci in tehnike, neusmiljene vojake in nič manj neusmiljene trgovce; vmes razsaja groza kug, morij in požarov, pa spet barvitost sprevodov in cvetja iz pragozdov. Tako je ta knjiga kljub vsej stvarnosti vendarle eksotična in že zato vredna branja. Napisal jo je človek s takim duševnim mirom, ki ga Evropejec doseže le redko. Kadar daje Nehru portrete mož, kakršna sta na primer Gandhi in Tagore, nehote naslika tudi samega sebe. In tudi ta nehotena lastna podoba je nenavadno privlačna.

Neka ameriška revija je zapisala, da mnogi državljani ZDA instinktivno sovražijo poglede, kakršne izpoveduje Nehru. Prihodnost sveta pa bi bila najbrž najbolj varna ravno v rokah tega Indijca. Že metoda knjige je taka, da se z njo »Odkritje Indije« priporoča vsakemu mislečemu človeku. Gre za odkritje kulturne preteklosti v sebi in odkritje sebe v prepletu sedanjosti. Kdo bi hotel in kdo bi mogel več?

Branko Rudolf